

PREDGOVOR

Ovaj je enciklopedijski leksikon izrađen u Leksikografskom zavodu Miroslav Krleža u Zagrebu te posvećen djelu i životu najboljeg i najpoznatijega hrvatskoga dramskog pisca. Naš je leksikon osim toga do sada najobuhvatniji prikaz renesansne epohe i tadašnje kulture u hrvatskom jeziku. Premda bez ostatka izveden u tradiciji i metodi moderne hrvatske leksikografije, zamišljen je i organiziran kao samosvojan i osebujan enciklopedijski krajolik; u našoj publicističkoj praksi, osim srodnoga projekta o Miroslavu Krleži, nema prethodnice. Po mnogo čemu ova knjiga opravdava nekoć uobičajenu atribuciju takvih izdanja – Leksikon Marina Držića svojevrsni je enciklopedijski *theatrum*. Njegovim autorima i urednicima, onima koji su ga zamislili te onima koji su ga razvijali i oblikovali, bila je nakana u interakciji tekstualnoga i likovnoga očuvati dijalogičnost predočenih sadržaja, kako izvornu Držićevu tako i doživljajnu i transcendiranu. Željelo se, koliko je to bilo moguće, redakturom ne prikriti sadržajnu i idejnu raznovrsnost *rukopisa*.

Posvećeno prošlosti i zaokupljeno oživljavanjem sustava znanja o hrvatskoj i europskoj renesansi, ovo je djelo kao kolektivna istraga povijesti mnogobrojnih društvenih, književnih i kazališnih fenomena povezanih s Držićem i renesansnim Dubrovnikom, izrađeno konzekventno po načelu sadašnjosti, što znači da sve pojave iz prošlosti tumači iz suvremene vizure.

Sam Držić po književnom i kulturnom iskustvu svojega djela, kakvo je do nas došlo i kakvo poznajemo, moderni je hrvatski pisac. Nije pritom riječ tek o kontinuitetu hrvatskoga književnog jezika, koji je Držićevim povratkom na scenu u XX. stoljeću snažno potvrđen, nego i o živoj i očuvanoj estetskoj dimenziji, po kojoj je književnost bila tako važna u izgradnji i održanju nacionalnih standarda. U pola stoljeća, od Fotezove reaktualizacije do 1989, kada je u Dubrovniku održan veliki međunarodni skup Marin Držić i zlatno doba Dubrovnika te otvoren Dom Marina Držića, upravo je Marin Držić, poput svojih živih suvremenika, a nerijetko i snažnije i neposrednije od njih, učvršćivao stilsku i dijalošku matricu hrvatske književne modernosti.

Mala povijest nastanka i ove knjige ide u te prevratničke dane na europskoj i hrvatskoj sceni, kada su padali *zidovi* i opkoračivane *zidine*, kako je to Držić u oba života, onomu u povijesnoj zbilji i onomu na tada već povijesnoj pozornici Dubrovačkih ljetnih igara, hrabro proricao. Potpisani su u ljeto 1991. bili u krugu stručnjaka koji je programu Igara pokušao dati tekstualnu popratu: prijeteću grmljavinu topova stišavali su uvjerljivo i uspješno pjesnički recitali, a među zamislama se našla i leksikografska evidencija. Premda je autor prvotne koncepcije ovoga leksikona Slobodan P. Novak izložbom *Gundulićev san* (1988) netom bio razigrao i suvremenicima približio »kneza pjesnika«, kada bismo razgovarali o ideji Dubrovnika i onome po čemu je taj pojam sinonim Hrvatske – govorili smo o Držiću. Uvjeti da se tada začeta i po mnogo čemu utopijska ideja ostvari bili su skromni, ali nikad u njoj, ni na kojoj razini, nismo bili sami.

To se pokazalo važnim početkom novoga milenija kada je u zamisao leksikografskog opisa i definiranja Držića proniknulo dvoje iznimnih leksikografa iz Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža, tadašnji glavni ravnatelj Tomislav Ladan i vrstan književni redaktor Mirjana Mataija.

Već se u ljeto 2004. u klaustu franjevačkoga samostana u Rožatu u Rijeci dubrovačkoj, u mitskom Držićevu prostoru, okupilo dvadesetak stručnjaka za Dubrovnik i renesansu, povezanih s Držićevim djelom institucijski i osobno, među kojima posebno u sjećanju ostaje lik don Branka Sbutege, župnika Sv. Eustahija iz Dobrote, najmanje župe na svijetu, koji povezuje sva Držićeva vremena. Mirjana Mataija je uz našu pomoć za tu prigodu priredila ogledni letak sa simuliranim natuknicama i popisom ciljeva, što ostaje rijetkim dokumentom gotovo doslovce ostvarene projekcije, premda još nismo imali ni abecedarij ni uredništvo. Postalo je ipak jasno da će biti moguće sastaviti predanu skupinu od osamdesetak suradnika, koji su, najvećim dijelom, sada i potpisnici ove edicije.

Važno je pritom naglasiti dvije okolnosti. Još prije samo desetak godina hrvatska je književna leksikografija bila oskudna, što je s obzirom na opću razvedenost i utjecaj leksikografije u hrvatskoj kulturi i društvu bilo tim neobičnije. Enciklopedija o Krleži bila je do prvih književnih leksikona potkraj prošloga stoljeća zapravo jedini takav cjelovit rad. Prilike su se u kratkom razdoblju promijenile, izišlo je nekoliko vrijednih književnih leksikona koji u kroatističkom i komparativnom pristupu obrađuju pisce, pojmove i djela. U njima je došao do izražaja leksikografski potencijal nekoliko naraštaja stručnjaka za hrvatsku književnost. Brojnost i snaga radnoga sastava kroatističke zajednice, inače sve razvijenije, znatno je manje javno prepoznatljiva nego u ne tako davno doba kada je sav teret njezina zastupanja počivao na pojedinačnim nastojanjima.

Leksikon Marina Držića nije ni u programskom i radnom rasporedu Leksikografskoga zavoda mogao dobiti prioritetni poticaj. Njegova izrada, čijoj zamisli nije promaknula ni skora polumilenijska markacija autorova rođenja, pala je u razdoblje intenzivnog rada na temeljnom i sintetskom izdanju iz književne leksikografije. Držićev je leksikon doduše ne samo zato raspoređen u niz *posebnih izdanja*, budući da je po svojem predtekstu bio upućen na makropedijsko uvrštavanje s gledišta leksikografske obrade šire definiranih, kulturoloških sadržaja. U svojim polazištima leksikon je želio, više nego što smo to uspjeli, donijeti građu o komplementarnosti oblika renesansnoga života u nas i u okruženju kojim se Držić kretao ili je o njemu govorio. No ako se za tu vrstu iscrpnosti nije uspjelo iznaći dovoljno suradnje, snage i vremena, Leksikon Marina Držića se na drugoj strani postupno razvio u izvanredno precizan, filološki koncentriran i dokumentacijski uzoran ogled iz najbolje manire radionica Leksikografskoga zavoda, postavši, ohrabreni smo to i na ovome mjestu reći, jednim od temeljnih izdanja njegova bogatoga niza.

Učinjeno je to u razmjerno kratkom roku, ponajprije iznimnim uredničkim zalaganjem: 2006. utvrđen je konačni abecedarij, prikupljena dokumentacija s bibliografskom i teatrografskom osnovom, uspostavljena prijeko potrebna radna povezanost s arhivima, knjižnicama i istraživačkim centrima te utvrđena urednička jezgra. U nju su ušli stručnjaci za stariju hrvatsku književnost, Milovan Tatarin, profesor Filozofskog fakulteta u Osijeku, i Leo Rafolt, s Filozofskoga fakulteta u Zagrebu. Produktivno asimetrično, uredništvo je u sljedeće dvije godine prihvatilo i obradilo znatno veću građu od predviđene, dopuštajući da katkad u Leksikon bude uvrštena i takva citatna podloga, inače teško dostupna, kakva nije uobičajena u sličnim referentnim priručnicima. Tekstološkom upućenošću da svi sadržaji budu izričito utemeljeni u Držićevu tekstu urednički je posebno pridonio Milovan Tatarin.

Fragmentarni po karakteru, Držićevo djelo i biografija u interpretativnoj su cjelini bili zahtjevniji i opsežniji materijal od kojega preglednog i definiranog opusa. Urednici su se trudili da on istodobno bude narativna sinteza, ali i stručna bilanca znanja o renesansi do kojih se do danas došlo u nas i u svijetu. Sistem ovdje izloženih znanja klasificiran je u svrhu transmisije ali i čitateljeve klasifikacije, koja neće biti usmjerena samo aktualnom korištenju prikupljenih leksikografski obrađenih tekstova nego je kao i ovo djelo mišljena da bude intelektualni pothvat otvoren mnogim budućim čitanjima i istraživanjima u srodnom materijalu. Leksikon Marina Držića njegovi urednici i autori zato su doživjeli kao svojevrсни laboratorij. Da bi se izložile sve prikupljene informacije i da bi se opisao

velik broj fenomena povezanih s Držićevim životom i djelima, uredništvo je krenulo od nekoliko tematskih i sadržajnih razina. Tako su pojedinačno i ekstenzivno zabilježene sve poznate biografske činjenice o Držiću. Premda su one sažeto izložene u kontinuitetu u posebnom tekstu, detaljnije su obrađene u mnogobrojnim pojedinačnim natuknicama. Velik dio tih biografskih natuknica povezan je ne samo s dokumentima u kojima se Držić spominje izravno nego i s ljudima s kojima je na različite načine bio u dodiru. Biografski podaci o Držiću dovodeni su nadalje u vezu s povijesnim, sociološkim i filozofskim pojmovima koji su ih prema mišljenju uredništva mogli osvijetliti. U tom problemskom krugu napisan je niz natuknica koje pripadaju renesansnoj historiografiji i u kojima su fiksirana znanja o nekim od najvažnijih oblika tadašnjega svakodnevnog života, crkvene i književne povijesti, ali i politike. Na drugoj su razini u zasebnim monografskim člancima obrađena sva Držićeva književna djela. Pritom su dodatna znanja o tim djelima razrađivana u posebnim i mnogobrojnim poetološkim i teatrološkim natuknicama. U tu skupinu natuknica pripadaju i one o likovima u Držićevim dramskim tekstovima, zatim su tu uključene i razrade teoretskih, poetičkih i historiografskih pojmova što su se do danas pokazali važnima prilikom tumačenja Držićevih tekstova. Najveći broj članaka rezultat je interdisciplinarnog istraživačkog rada. U njima se obrađuju problemi koji dosad nisu bili sustavno istraženi niti sintetski obrađivani u leksikografskim izdanjima. U tom je smislu povijest renesansne civilizacije obrađena na nekoliko razina. Tako je posebno izrađen niz topografskih natuknica s obradom svih gradova i mjesta u kojima ili oko kojih se odvijao Držićev život, koja su on ili njegovi likovi spominjali, a fiksiran je i niz samo naoko s Držićem neizravno povezanih društvenih i povijesnih pojmova. Premda nije moguće govoriti o postojanju držićologije kao sistematizirane znanosti, urednici i autori Leksikona trudili su se stvoriti privid takva, inače metodološki teško branjiva znanstvenog teritorija. Hoće li nakon ove knjige biti uspostavljena *držićologija* kao zasebna *grana*, a ne tek *struja*, pokazat će vrijeme.

Leksikon Marina Držića ponajprije je orijentiran na književna i povijesna pa tek potom na teatrološka istraživanja, pri čemu su konkretne scenske realizacije piščevih tekstova obrađene, ali ipak stavljene u drugi plan. Utoliko su izostale i pojedinačne natuknice o glumicama i glumcima koji su se javljali u scenskim realizacijama Držićevih drama. Naravno, u teatrografiji, koja je dodana i komplementarna je interpretaciji, oni su navedeni, a fenomenu glume, s tumačenjem glumačkih interpretacija, posvećene su i neke od općih i povijesnih natuknica.

Znanstvena i kritička proučavanja Držićevih djela sustavno su obrađena, u Leksikonu je detaljno opisan, a gdje gdje i vrednovan, razvoj znanja o piscu i o njegovim djelima. Tako na primjer predmet Leksikona nije samo monografska obrada teksta Držićevih urotničkih pisama nego su to istodobno, ali na različitim mjestima u knjizi, i povijest istraživanja tih pisama i njegovih istraživača. Posebno se obrađuju i svi poetički i historiografski pojmovi koji se u povodu urotničkih pisama otvaraju.

Na isti se način ne samo oko urotničkih pisama nego i u ostalim tematskim rukavcima stvarala mreža od nekoliko stotina natuknica koje su prezentirane kao svojevrsni otvoreni tekst, kao svjesni diskontinuitet koji ovu knjigu čini jedinstvenom a time i posve otvorenom čitateljskim otkrićima. Taj pristup pokrenula je svijest da nema dominantne teoretske matrice kojom bi se prezentirali i tumačili književni tekstovi i osobnosti koje su proizveli Držićeva osoba i njegov književni rad. Ravnopravnost različitih pogleda na obrađeni predmet te dijalog između njegovih elemenata temeljni je metodološki princip Leksikona. Svjesno smo željeli stvoriti knjigu-labirint, koja je stoga pomalo disproporcionalna. Međutim, to joj omogućuje da bude čitana kao suvremeni intertekstualni artefakt, kao knjiga koja se neće čitati kao jedna knjiga, nego kao zbroj posve različitih knjiga. Taj aktivni aspekt Leksikona Marina Držića nije slučajna, nego namjerno proizveden efekt.

Pokušali smo na stranicama Leksikona Marina Držića napraviti prvu totalnu *bašćinsku* knjigu u hrvatskoj književnoj i kazališnoj tradiciji, stvorili smo enciklopedijsko djelo čiji će recept biti teško ali ne i nemoguće u budućnosti slijediti u nekim drugim temama i sličnim sadržajima.

Držićevo djelo ne bi bilo vidljivo u perspektivi bez *bibliografije*, u oba rastuća smjera, deskriptivnog popisa njegovih tekstova i knjiga te literature o tom opusu. Izrađena u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, po metodologiji kakva se u toj, za bibliografski rad nosivoj nacionalnoj ustanovi, inače radi, ona se, interaktivno s natuknicama, koristi pa i čita kao neodvojiv tekst. Po sebi izniman autorski i stručni prinos, vrijedan i kao zaseban izvor, ona je zamišljena i izvedena s obzirom na Leksikon Marina Držića, pa je i utoliko njegov nedvosmisleni dio.

Ali sve ovdje obrađene stvari i pojave, osobe i toponimi, natuknice i anotacije, u čitateljskom će se aktu i tako vrednovati i konzimirati u interakciji i reciprocitetu, stvarajući uvijek iznova i novi tekst i bezbroj njegovih neslućenih konteksta.

Vlaho Bogišić

Slobodan P. Novak